

Ehrenberger Róbert
A BM III/V. Csoportfőnökség szervezettörténete 1971–1990 között

A Belügyminisztérium (BM) – ezen belül az állambiztonsági szervek¹ – 1971. évi átszervezésének előzményét a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának (MSZMP KB) 1969. november 28-i és az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1970. október 20-i határozatai² jelentették. Az állampárt legfőbb vezető szervei ezeken az üléseken foglalkoztak a fegyveres erők és testületek (közelebbről a Magyar Néphadsereg, a Belügyminisztérium, a polgári védelem központi és területi szervei, a Munkásőrség) működésével, létszámviszonyaival, a foglalkoztatottak illetményének problematikájával, az egyes állománykategóriákkal és a vezetés hatékonyságának fokozásához szükséges intézkedésekkel. Az elfogadott párthatározatok az akkori közjogi-közhatalmi viszonyok között kijelölték a politikai és adminisztratív cselekvés irányát, és az ennek nyomán született jogszabályokhoz minden érintettnek – így az állambiztonság rendszerének is – feltétlenül igazodnia kellett.

Nem meglepő tehát, hogy 1970 decemberében a Belügyminisztériumban megkezdődött az állampárt döntéseit a gyakorlatban is megvalósító előkészítő munka. Megalakultak a konkrét intézkedéseket kidolgozó bizottságok és szakbizottságok,³ amelyek – közösen a BM Kollégiumával mint legfőbb miniszteri tanácsadó testülettel – 1971 áprilisára letették javasolataikat a belügyminiszter asztalára a szükséges átszervezéseket illetően. Az alapvető cél az volt, hogy az állambiztonsági, a bűnügyi, a rendészeti és az igazgatási ágazatokban eredményesebb legyen a vezetői munka, felszámolják a hatásköri párhuzamosságokat, egyértelművé tegyék, hogy melyik szervnek pontosan mik is a feladatai (vagyis egy meghatározott feladatkörrel lehetőség szerint csak egy szerv foglalkozzon). Fontos humánpolitikai szempont volt az is, hogy javuljanak a személyi állomány foglalkoztatásának feltételei, vonzóbbá váljék a belügyi pálya anyagilag és erkölcsileg is.⁴

Több hónapos előkészítés és egyeztetés után, a fegyveres szervek és testületek felettes kormányzati döntéshozó szervének számító Honvédelmi Bizottság határozata alapján, 1971. június 18-án a belügyminiszter kiadta a 08. számú parancsát a Belügyminisztérium átszervezésének részleteiről.⁵ Ez a norma 1971. július 1-jei hatállyal – többek között – a következő változtatásokat rendelte el:⁶

- az állambiztonsági és bűnügyi operatív feladatok, valamint a rendészeti igazgatási feladatok ellátásához szükséges technikai és műszaki eszközök tervezése, kutatás-fejlesztése, beszerzése és elosztása központi szerveként összbülgügyi szinten megalakult a BM Műszaki Fejlesztési Csoportfőnökség.⁷ Közvetlen előjárója a belügyminiszter pénzügyi-technikai-anyagi helyettese, vagyis a BM I. Főcsoportfőnöke lett, így az új csoportfőnökség az I. Főcsoportfőnökség keretein belül jött létre. Fedőszáma BM I/III. Csoportfőnökség lett. Létrejöttével egyidejűleg – mivel feladataikat az új szerv átvette – megszűnt a korábbi BM II/2. (tervezési és fejlesztési) Osztály, a BM III/V-5. (híradástechnikai) Osztály, a BM III/V-8. (nemzetközi és „VCS” vezetékes híradástechnikai) Osztály,⁸ valamint a BM III/V-6. (műszaki fejlesztési) Osztály;
- a belügyi szervek munkájának ellenőrzésére, valamint a sokféle szakterületen keletkezett adatok, információk (gépi) összegyűjtésére és funkcionális vezetői értékelésére, a vezetés segítésére megalakult a BM Információ-feldolgozó és Felügyeleti Csoportfőnökség. Előjárója közvetlenül a belügyminiszter lett (ez is jelzi azt a kiemelkedő központi szerepet, amit létrehozói szántak neki). Az új csoportfőnökség a következő korábbi szerveket olvasztotta magába: BM Ellenőrzési

Csoportfőnökség, BM III/4. Osztály, BM Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya
Tájékoztató Alosztálya, BM II/I-5. Osztály Bűnügyi Értékelő Statisztikai Alosztálya,
valamint a BM III/V-4. Osztály Gépi Adatfeldolgozó Alosztálya.

Rendkívül fontos szervezeti és funkcionális változásként értékelhetjük azt a tény is, hogy a fentiekkel közel egy időben a rövidhullámú rádióelhárításért és diplomáciai rádiós lefigyelésért felelős BM III/V-3. Osztály ebben a formájában megszűnt, feladatait – beleértve a szovjet blokk állambiztonsági szerveivel folytatott nemzetközi együttműködést is – a BM állambiztonsági főcsoportfőnök közvetlen alárendeltségében megszervezett önálló BM III/5. (Rádióelhárítási) Osztály vitte tovább.⁹ Ezen új osztály pontos megalakulásának időpontjára a rendelkezésre álló források tükrében csak következtetni tudunk. Annyi bizonyos, hogy a többi szervezeti változást elrendelő említett 08. számú belügyminiszteri parancs nem szól a rádióelhárításért felelős új osztály megalakulásáról, csupán felsorolja azt a III. főcsoportfőnök alárendeltségébe tartozó szervek között. Ugyanakkor az új III/5. Osztály első vezetőjének kinevezéséről szóló intézkedés¹⁰ – a dátumot illetően – némileg ellentmondásos: eredetileg (géppel szedve) az osztályvezetői beosztás létrejöttének naptári napjaként 1971. július 1. szerepelt az okmányon (így az időben egybeesne a többi változással), amit azonban utólag egy arra illetékes – nyilván alapos okkal – kijavított 1971. június 1-jére. A fenti két információ összevetése és értékelése alapján nagyon valószínűnek tűnik tehát, hogy az önálló főcsoportfőnökségi osztályként funkcionáló rádióelhárítási állambiztonsági szerv 1971. június 1-jén kezdte meg hivatalosan a működését – hiszen ha egyébként ennek ellentmondó norma nem született (vagy legalábbis nem ismerünk ilyet), és volt kinevezett osztályvezető, akkor azzal együtt osztálynak is lennie kellett.

Az 1971-ben lezajlott szervezeti változások összegzéseként elmondhatjuk, hogy részben a nem kizárólag állambiztonsági feladatokat ellátó szervek minisztériumi szintű centralizációjával, részben pedig a nem tisztán operatív technikai feladatkörök leválasztásával a BM III/V. Csoportfőnökség jelentős átalakuláson ment keresztül ebben az évben. Funkcióját, hatásköreit, valamint a belügyi igazgatásban és az állambiztonsági szervezetben betöltött szerepét tekintve erőteljes profiltisztításon esett át annak érdekében, hogy ténylegesen azzá váljon, ami már létrejöttékor is fő rendeltetése volt: az állambiztonsági operatív technika felelőssévé, egyben a többi állambiztonsági központi szerv munkáját segítő segédoperatív szervvé.

A BM III/V. Csoportfőnökség 1971-ben jóváhagyott állománytáblázata,¹¹ valamint az 1972-ben kiadott ügyrendje¹² alapján – az előbbieken részletezett átalakulás főbb következményeinek összefoglalásaként – a csoportfőnökség szervei 1972-ben a következők voltak:

- III/V-1. Osztály – feladata az operatív szervek kérései alapján az operatív technikai rendszabályok beépítése, azok kiemelése, valamint az ezzel összefüggő fotótechnika üzemeltetése és biztosítása;
- III/V-2. Osztály – feladata az operatív technikai vegyi, valamint fotótechnikai kutatások és fejlesztések folytatása, a nyomdatechnikai igények és elemzések biztosítása, az okmányutánzási feladatok ellátása, az operatív munkához szükséges fedőigazolványok készítése, valamint a hazai biztonsági okmányok védelme;
- III/V-3. Osztály – feladata volt az operatív technikai eszközök javítása, karbantartása és üzemeltetése;
- III/V-A. Alosztály – feladata volt az állambiztonsági szerveknél alkalmazott operatív-technikai eszközök üzemeltetésével kapcsolatos műszaki tapasztalatok értékelése, az ilyen

Betekintő 2018/1.

eszközökkel szemben támasztott operatív és műszaki követelmények kidolgozása, az operatív szervek eszközellátottságának rendszeres ellenőrzése;

- III/V-B. Alosztály – hatáskörébe tartozott a pénzügyi, költségvetési, tervezési és gazdálkodási feladatok ellátása az egész csoportfőnökségre nézve (beleértve az import beszerzéseket is);¹³
- Önálló Írásszakértői Csoport;
- Csoportfőnökség Titkársága;
- szakmai irányítás szempontjából alárendeltségébe tartoztak a budapesti és a megyei rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szerveinek III/V. csoportjai.

A kiterjedt csoportfőnökségi szervezetet jelentő hatvanas évek vége és a lényegesen kisebb hivatali apparátussal jellemezhető hetvenes évek eleje közti fő különbségeket az alábbi táblázat szemlélteti:

1. sz. táblázat

A BM III/V. Csoportfőnökség központi osztályai és önálló alosztályai (fő profiljukkal)

<i>Fedőszám / Év</i>	1968	1972
III/V-1. Osztály	operatív technikai rendszabályok	operatív technikai rendszabályok
III/V-2. Osztály	vegyi és okmánytechnika	vegyi és okmánytechnika
III/V-3. Osztály	rádióelhárítás	operatív technika javítása, karbantartása és üzemeltetése
III/V-4. Osztály	rejtjelezés, rejtjelfejtés és gépi adatfeldolgozás	megszűnt
III/V-5. Osztály	nyílt híradás, híradástechnika	megszűnt
III/V-6. Osztály	műszaki fejlesztés	megszűnt
III/V-7. Osztály	terv- és pénzügyek, anyaggazdálkodás	megszűnt
III/V-8. Osztály	nemzetközi kormányzati összeköttetés és „VCS” vezetékes híradástechnika	megszűnt
III/V-A. Alosztály	műszaki biztonsági elhárítás	értékelés, elemzés, ellenőrzés
III/V-B. Alosztály	Országos Rejtjelközpont	gazdálkodás, tervezés, pénzügy

Betekintő 2018/1.

A fenti táblázatból kiolvasható legfontosabb szervezettörténeti változásokat az alábbiak szerint foglalhatjuk össze:

- az átalakítás eredményeként egy, a korábbiaknál jóval tisztább feladat- és hatáskörű operatív technikai csoportfőnökség jött létre;
- az 1968-as III/V-3. Osztály feladatai az új BM III/5. Osztályra szálltak át;
- az 1968-as III/V-4. Osztály szerepét – a gépi adatfeldolgozás terén – a BM Információfeldolgozó és Felügyeleti Csoportfőnökség vette át;
- az 1968-as III/V-5., III/V-6. és III/V-8. osztályok funkcionális jogutódjának a BM Műszaki Fejlesztési Csoportfőnökség (BM I/III. Csoportfőnökség) tekinthető;
- az 1968-as III/V-7. Osztály feladatait részben a BM Műszaki Fejlesztési Csoportfőnökség (BM I/III. Csoportfőnökség), részben pedig a III/V. csoportfőnök közvetlen alárendeltségében működő III/V-B. Alosztály vitte tovább;
- az 1968-as III/V-B. Alosztály¹⁴ funkcióinak folytatására – a továbbiakban ellátva az Országos Rejtjelközpont feladatait – a politikai és gazdasági hírszerzés szervezetén belül 1971-ben egy új osztályt hoztak létre, BM III/I-13. Osztály néven¹⁵ (ezeket a feladatokat tehát a BM III/I. Csoportfőnökség vette át).¹⁶

Fontos körülményként írható le továbbá, hogy a III/V-2. Osztályon belül működő, az előzők során már említett, sajátos hatáskörű okmányszakértői csoportból kivált egy még speciálisabb feladatú írásszakértői csoport,¹⁷ és önálló alegységként kezdte meg működését a csoportfőnök-helyettes¹⁸ közvetlen alárendeltségében. Funkcióit tekintve alapvető rendeltetése az igazságügyi írásszakértői tevékenység lett az egyes, írásos úton megvalósult – főként izgatásos – államellenes cselekmények felderítésének mind a vizsgálati, mind pedig a büntetőeljárások bírósági szakaszában (ebből a szempontból tehát össz-állambiztonsági jelentőségű szervnek volt tekinthető).

Ami a kialakult új létszámviszonyokat illeti, a következők kiemelése szükséges: az osztályok számának jelentős csökkenésével, valamint a két legtöbb embert igénylő feladatkör – a rádióelhárítás és a híradástechnika – kiszervezésével a BM III/V. Csoportfőnökség összlétszáma az átszervezést közvetlenül megelőző 964 főről 209-re esett vissza (ebből katonai rendfokozatot 186 fő viselt, kinevezett polgári alkalmazott pedig 23 fő volt). Ezt az arányt alig árnyalja az 1. Osztály „SZT” állományában foglalkoztatottak 17 fős köre. A feladatokban és a létszámokban tetten érhető csökkentés tehát jelentős mértékű volt.¹⁹ Mindezt tekintsük át részleteiben is:²⁰

- 1. Osztály: benne 2 alosztály, 2 önálló csoport²¹ (össz. 54 fővel és 17 fős „SZT”-állománnyal);
- 2. Osztály: benne 2 alosztály, 1 önálló csoport²² (össz. 83 fővel);
- 3. Osztály: benne 2 alosztály²³ (össz. 36 fővel);
- „A” Önálló Alosztály: 5 fővel (mérnökök);
- „B” Önálló Alosztály: 10 fővel;
- Önálló Írásszakértői Csoport: 8 fővel (köztük nyelvészek és pszichológusok is).²⁴

A csoportfőnök és a csoportfőnök-helyettes adminisztratív vezetői, irányító munkáját egy 11 fős Titkárság segítette.

Az 1971–1972-ben kialakult, fent ismertetett szervezet mintegy öt-hat éven át lényegében változatlan formában állt fenn, tehát az addigiakhoz képest tartósan volt tekinthető. Arról nincsenek levéltári iratokkal alátámasztható adataim, hogy ez a viszonylagos változatlanág miért pont ennyi ideig létezett, és majdani módosulását milyen konkrét okok indukálták. Az mindenesetre tényként kijelenthető, hogy 1977 kora nyarán a „technikai ellátó szervek

Betekintő 2018/1.

működési, hovatartozási rendje új kereteket kapott”,²⁵ aminek révén bizonyos vonatkozásokban – az osztályok ismételten megnövelt számát és egyes feladatköröket tekintve – visszaállt a korábbi, vagyis az 1967–1971 között érvényes hivatali struktúra. Ennek részleteit és főbb jellemzőit – az 1977. május 30-án jóváhagyott új csoportfőnökségi állománytábla²⁶ alapján – a következőkben foglalhatjuk össze: a csoportfőnökségen ettől kezdve 6 osztály és 2 önálló alosztály működött, ezek munkájának koordinálása, a csoportfőnök vezetői tevékenységének adminisztratív támogatása a továbbiakban is a Törzs és a 8 fős Titkárság feladata lett. A Törzs állományában ezúttal 2 csoportfőnök-helyettesi beosztást is rendszeresítettek.

A főbb szervezeti egységek profilját a következő táblázatból követhetjük nyomon:

2. sz. táblázat

A BM III/V. Csoportfőnökség központi osztályai és önálló alosztályai 1977-ben (fő profiljukkal)

III/V-1. Osztály	operatív technikai rendszabályok beépítése, kiemelése, fotótechnikai eszközök biztosítása
III/V-2. Osztály	operatív célú vegyi és nyomdatechnikai kutatások folytatása, biztonsági okmányok védelme
III/V-3. Osztály	az operatív technikai eszközök javítása, karbantartása, üzemeltetése
III/V-4. Osztály	elektronikai és finommechanikai eszközök ipari kutatás-fejlesztése és gyártása
III/V-5. Osztály	a párt- és kormányvezetés titkosított híradó összeköttetésének biztosítása („VCS” vonalak)
III/V-6. Osztály	penzügyek, költségvetési tervezés, anyaggazdálkodás
III/V-A. Alosztály	műszaki tervezés és koordinálás
III/V-B. Alosztály	írasszakértői tevékenység és fedőigazolványok készítése

A táblázat alapján szembeűnő, hogy az 1971-ben kiszervezett feladatkörök közül mintegy „visszatért” a csoportfőnökség keretei közé az operatív-technikai eszközök műszaki kutatás-fejlesztése (ennek a területnek új gazdája a 4. Osztály lett), valamint a legfőbb párt- és állami vezetők közötti titkos hírközlési hálózatok működtetése (beleértve a nemzetközi „VCS” vonalak fenntartását is), ezt a területet az 5. Osztály kapta meg. Fontos továbbá, hogy 1977-ben a csoportfőnökségi szintű pénzügyek, a költségvetési tervezés és anyaggazdálkodás ismét osztályszinten kapott reszortfelelőst (a korábbi években ezt önálló alosztály intézte), míg az 1972-ben már biztosan létezett önálló írasszakértői csoport – jelezve egyre fokozódó jelentőségét – magasabb hivatali szinten, alosztályként működhetett tovább.²⁷ Az állandóságot

az első három osztály változatlan feladat- és hatásköre jelenítette meg az új rendben. Az új alosztály- és létszámviszonyok az alábbiak szerint alakultak:

- 1. Osztály: benne 2 alosztály, 2 önálló csoport²⁸ (össz.: 55 fővel és 22 főnyi „SZT-állománnyal”²⁹);
- 2. Osztály: benne 2 alosztály, 1 önálló csoport³⁰ (össz.: 84 fővel);
- 3. Osztály: benne 2 alosztály³¹ (össz.: 38 fővel);
- 4. Osztály: benne 3 alosztály³² (össz.: 57 fővel);
- 5. Osztály: benne 2 alosztály³³ (össz.: 49 fővel);
- 6. Osztály: szervezetében nem szerveztek alosztályokat (15 fővel);
- „A” Önálló Alosztály: 10 fővel;
- „B” Önálló Alosztály: 11 fővel;
- Csoportfőnökség Titkársága (8 fővel).³⁴

A fentiek alapján könnyen kiszámítható, hogy az 1977. évi állománytáblában az ismertetett keretek betöltésére összesen 330 státust rendszeresítettek (ebből 286 volt katonai rendfokozatú, 44 pedig kinevezett polgári alkalmazotti). Az egyes beosztásokat áttekintve feltűnő a tisztek igen magas aránya (ezen belül is a főtisztek, vagyis az őrnagyok, az alezredek és az ezredek túlsúlya). A 286 katonai helyből 222 bizonyult tiszti (ebből 131 főtiszti) helynek, ami a III/V. Csoportfőnökség központi szerveinél rendszeresített munkakörök magas szakmai követelményeire utal: csakis ezzel magyarázható ugyanis, hogy az egyes állománykategóriák területén „egészségesebb” arányokat célul kitűző – korábbiakban említett – párthatározatokat³⁵ itt „rugalmasan” alkalmazták. Ez azt jelentette, hogy az operatív technikai területen szinte minden érdemi beosztásban szükségesnek mutakozó magas szintű műszaki képzési követelményeket és elvárásokat a BM vezetése a főtiszti és tiszti rendfokozatokkal, valamint a velük járó kiemelt illetményekkel honorálta. Ezzel kívánta elérni azt – és ez a szempont szintén szerepelt az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1970. október 20-i határozatában –, hogy a civil szféra (a népgazdaság) által kínált, hazai viszonylatban kiemelkedő jövedelmi lehetőségek ellenére a hivatásos belügyi pálya vonzó alternatíva legyen a kvalifikált mérnökök számára.³⁶

A III/V. Csoportfőnökség egy évvel később, 1978-ban, új állománytáblázatot kapott,³⁷ ez azonban nem jelentett semmiféle érdemi változást sem a hierarchiában, sem az osztály- és alosztályszervezetben, sem pedig a létszámviszonyokban. Az új állománytábla kiadásának kizárólag az volt az oka és célja, hogy ebben az alapvető működési okmányban is feltüntessék, hogy az egyes rendszeresített beosztások betöltőinek milyen iskolázottsági, nyelvtudási és képzési követelményeknek kell megfelelniük. Ezzel kapcsolatban annyit mindenképpen érdemes megjegyezni, hogy ekkor már egyértelműen rögzítették: a különféle mérnöki beosztásokban dolgozóknak szakirányú műszaki egyetemi végzettséggel kell rendelkezniük.

Az előzőek során ismertetett csoportfőnökségi szervezeti struktúra funkcióit, feladat- és hatásköreit erősítette meg a belügyminiszter – a fentebb elmondottakkal megegyezően – az 1979. november 12-én kiadott 26. számú parancsával, ami a BM III. Főcsoportfőnökség ügyrendjéről szólt.³⁸ Ennek hatálybalépésével az állománytáblába foglalt rend normatív működési szabállyá vált. A működés során alkalmazott operatív eszközökben és módszerekben voltak ugyan kisebb-nagyobb változások, valamint a változó műszaki és operatív kihívásoknak megfelelni kívánó új szabályozók is napvilágot láttak,³⁹ a szervezeti keret azonban változatlan maradt egészen a nyolcvanas évek elejéig.

1981-ben a Honvédelmi Bizottság határozatot hozott az ún. „Hírközpont-II” szervezet és a „K-600”-as hírendszert fejlesztéséről. E két fedőnév alatt működtették az MSZMP felső vezetői és a fontosabb állami-népgazdasági vezetők kizárólagos használatára fenntartott nemzetközi és hazai titkosított hírhálózatot, valamint az azt kiszolgáló műszaki eszközállományt egy esetleges háborúra, illetve háborús vagy rendkívüli állapotra számítva.⁴⁰ Az előirányzat szerint erre a fejlesztési célra 140 millió forintot különített el a Minisztertanács az 1985 végéig terjedő időszakban. A fejlesztés keretében bő négy év alatt 5 békeidőben és 9 rendkívüli időszak idején üzemelő „Hírközpont-II” állomást kellett létesíteni, amelyek tervezése és építése, illetve folyamatos üzemeltetése túlnyomó részben a BM III/V-5. Osztály feladata lett.⁴¹ Mivel az osztály addigi szerepe a már meglévő titkosított híradó csatornák fenntartása és biztosítása volt, nyilvánvalóvá vált, hogy a megnövekedett feladatok az állomány lényeges bővítését, továbbá a rendelkezésre álló források átcsoportosítását igénylik. Ennek megfelelően 1981. december elején⁴² módosult a nemzetközi és „VCS” vezetékes híradástechnikai osztály szervezete és létszáma: az addigi két alosztály helyére lépve létrejött a fejlesztő és objektumfenntartó alosztály, az üzemviteli alosztály, valamint az önálló forgalmi és anyagi csoport. Az osztály létszáma ugyanakkor 6 új hivatásos és 8 új kinevezett polgári alkalmazotti státussal emelkedett (az addigi 49 főről 63 főre). Ezzel egyidejűleg jóváhagyták és kiadták a BM III/V-5. Osztály módosított állománytábláját is.⁴³

A fenti feladatbővülés természetesen érintette a megyei állambiztonsági szervek működését is, különösen a késői Kádár-korszak talán legjelentősebb gazdasági beruházása, a paksi atomerőmű operatív védelméért felelős Tolna megyei rendőr-főkapitányságon. A már korábban jóváhagyott terveknek megfelelően az erőműben és Szekszárdon (a rendőrség épületében) új, titkos „Hírközpont-II” objektumokat helyeztek üzembe, melyeknek működtetéséért a 17 fővel megemelt létszámú megyei III/V. csoport „SZT”-állománya volt felelős (köztük mérnökök, üzemmérnökök és technikusok) – a BM III/V-5. Osztály szakirányítása és ellenőrzése mellett.⁴⁴

A hatékonyabb szervezeti működés iránti igény hamarosan ismét napirendre tűzte a változtatás gondolatát. Egy 1983-ban kelt javaslat tanúsága szerint⁴⁵ „*a csoportfőnökség jelenlegi szervezete alapjában véve biztosítja a feladatok megfelelő szintű teljesítését. A műszaki-technikai fejlődés felgyorsulása miatt azonban erősíteni szükséges az elektronikai kutató, a tervező, fejlesztő és kivitelező tevékenységet, javítani kell az országos technikai ellátási és gazdálkodási feladatok irányítását, meg kell szüntetni bizonyos párhuzamosságokat (...) és átfedéseket, az erők ésszerűbb elosztására, hatékonyabb szakirányításra és ellenőrzésre van szükség.*”⁴⁶ Mindezek érdekében e dokumentum összeállítói javasolták az operatív technikai rendszabályok létesítéséért és az operatív fotótechnikai eszközök biztosításáért felelős III/V-1. Osztály megerősítését a többi osztályokon hasonló profilú munkákat végző beosztottak átcsoportosításával. Ugyancsak belső átszervezéssel (a III/V-3. Osztály alosztályainak növelésével) vélték megoldani az ellátási feladatok hatékony teljesítése, valamint az eszközök központi szervizelése terén jelentkező gondokat. Szorgalmazták továbbá az elektronikai kutató-fejlesztő és gyártó 4. Osztályon speciálisan szakosodott új alosztályok létesítését, ezzel egyidejűleg a rejtett párt- és kormányhíradásért felelős szervezeti egységnél a – mint azt az előbbiekből láthattuk – kevéssel korábban létrehozott külön fejlesztési-szervezési alosztály megszüntetését. A javaslat szerint ez utóbbira azért lett volna szükség, mert „*a felső párt- és kormányvezetés titkosított nemzetközi és hazai hírendszert a következő öt éves tervekben jelentősen nem fejlesztik.*”⁴⁷ Felvetették azt is, hogy az állambiztonsági miniszterhelyettes közvetlen irányítása alatt működő önálló operatív rövidhullámú rádiószolgálati osztály⁴⁸ a III/V. Csoportfőnökség kereteibe emelve, annak egyik beosztott osztályaként hatékonyabban és célszerűbben tudná ellátni feladatait.

Láthatjuk tehát, hogy a szervezési és vezetési problémák adottak voltak a nyolcvanas években (is), ezek megoldása azonban némi késedelmet szenvedett, tekintve, hogy a fentebb vázolt javaslatok megvalósítását 1983 őszén – egyelőre ismeretlen okból – levették a napirendről.⁴⁹

A BM III. Főcsoportfőnökség és benne a III/V. Csoportfőnökség hivatali struktúrájának soron következő korrekciójára végül – hosszas előkészítés után – 1985. január 1-jei hatállyal került sor.⁵⁰ A változások már szerepeltek az 1984 végén kiadott állománytáblázatban,⁵¹ valamint hamarosan elkészült az új ügyrendek tervezete is.⁵² Ezek alapján az állambiztonság központi operatív technikai szerve az évtized közepétől a következő szervezeti egységekből állt: csoportfőnökségi Törzs (benne a csoportfőnök és két helyettese, valamint egy kiemelt személyügyi főelőadó); csoportfőnökségi Titkárság (a megszokott titkársági, adminisztratív feladatokkal); továbbá 7 osztály és 2 önálló alosztály. A továbbiak – a fő profilok, feladat- és hatáskörök – az alábbi táblázatból kiolvashatóak:

3. sz. táblázat

A BM III/V. Csoportfőnökség központi osztályai és önálló alosztályai 1985-től

III/V-1. Osztály	operatív technikai rendszabályok beépítése, kiemelése, valamint az ezekkel szembeni elhárítás; fotótechnikai eszközök biztosítása
III/V-2. Osztály	vegyi, nyomda- és okmánytechnikai kutatás-fejlesztés
III/V-3. Osztály	operatív technikai eszközellátás biztosítása, karbantartás, szervizelés; a lehallgató központ üzemeltetése
III/V-4. Osztály	operatív technikai, hírszerzési, rádióelhárítási, elektronikai és finommechanikai eszközök kutatás-fejlesztése és gyártása
III/V-5. Osztály	a párt- és kormányvezetés titkosított híradó-összeköttetésének biztosítása („VCS” vonalak)
III/V-6. Osztály	operatív rövidhullámú rádiószolgálat ellátása
III/V-7. Osztály	pénzügyek, költségvetési tervezés, anyaggazdálkodás
III/V-A. Alosztály	műszaki tervezés és koordinálás
III/V-B. Alosztály	írasszakértői tevékenység és fedőigazolványok készítése

Látható, hogy a korábbiakhoz képest a legfontosabb változást az jelentette, hogy a beosztott osztályok száma eggyel nőtt (a gazdálkodási terület, továbbá a költségvetési és pénzügyek intézésére megalakult a BM III/V-7. Osztály⁵³), míg az addig önálló BM III/6. Osztály⁵⁴ beosztott szervként, BM III/V-6. Osztály néven folytatta működését. A táblázatból ugyan nem tűnik ki, de az 1984 márciusában kelt vonatkozó előterjesztés alapján az 1985. január 1-jével hatályba lépett módosítások az alosztályokat is érintették.⁵⁵ Ennek értelmében az operatív

szervek részére nyújtott technikai ellátás színvonalának emelése érdekében a 3. Osztály keretén belül az addigi két alosztály mellé egy új, harmadik felállításáról is döntöttek – összhangban a már 1983-ban felmerült elképzeléssel: ez lett a tervező koordináló, ellátó alosztály. Feladatául kapta, hogy az igénylésre jogosult szervek számára országos szinten biztosítsa az operatív technikai eszközellátást. Ezt elősegítendő a BM III/V-1. Osztályból kiválva, átkerült szervezetébe az önálló operatív technikai raktár és gazdasági csoport.

A többek között az elektronikai eszközök kutatás-fejlesztéséért és gyártásáért is felelős 4. Osztályon pedig az addigi két érintett alosztály helyett – hasonló, de a szükségletekhez rugalmasabban illeszkedő feladatkörrel – két speciális, szakosított elektronikai fejlesztő alosztályt hoztak létre, ami szintén egybecsengett a két évvel korábban egyszer már napirendre került tervekkel. Fontos és a megyei szerveket érintő változás volt továbbá, hogy 1985 beköszöntével azokon a vidéki rendőr-főkapitányságokon is felállításra kerültek a III/V. csoportok, ahol eddig ilyen alegységek még nem működtek (nevezetesen Békés és Pest megyékben). A módosítások megtörténtével a BM III/V. Csoportfőnökségen belül rendszeresített személyi állomány létszáma 468 főre emelkedett (ebből 330 fő volt hivatásos, 138 fő pedig kinevezett polgári alkalmazott).⁵⁶ E számhoz – a teljesség kedvéért – még érdemes hozzáadnunk a korábbiakhoz képest kilenccel megnövelt, összesen 31 fős „SZT”-állományt. E ténynek azonban a pusztán számokon túl inkább abban rejlik az igazi jelentősége, hogy ezt a 31 státust már nem kizárólagosan az operatív technikai rendszabályok telepítéséért felelős BM III/V-1. Osztályhoz rendelték, hanem magasabb, csoportfőnökségi szinten rendszeresítették. Így a továbbiakban lehetővé vált, hogy a mindenkori BM III/V. csoportfőnök a gyakran változó operatív igényekhez rugalmasan alkalmazkodva – „a hosszadalmas és munkaigényes engedélyezési eljárás nélkül” – szabadon és gyorsan rendelkezhessek ezzel az állománnyal a csoportfőnökség profiljába tartozó valamennyi feladatkör teljes területén.⁵⁷

A felsorolt változások jól tükröződtek az 1987 végén kiadott csoportfőnökségi állománytáblázatban is.⁵⁸ Ez alapján az alosztály- és létszámviszonyok az alábbi képet mutatták:

1. Osztály: benne 2 alosztály és 2 csoportszintű önálló alegység⁵⁹ (össz.: 52 fővel);
 2. Osztály: benne 2 alosztály és 1 önálló csoport⁶⁰ (össz.: 71 fővel);
 3. Osztály: benne 3 alosztály⁶¹ (össz.: 39 fővel);
 4. Osztály: benne 3 alosztály⁶² (össz.: 55 fővel);
 5. Osztály: benne 2 alosztály és 1 önálló csoport⁶³ (össz.: 53 fővel);
 6. Osztály: benne 3 alosztály és 1 önálló csoport⁶⁴ (össz.: 27 fővel);
 7. Osztály: szervezetében nem szerveztek alosztályokat (11 fővel);
- „A” Önálló Alosztály: 5 fővel;
„B” Önálló Alosztály: 9 fővel;
Csoportfőnökség Törzs és Titkárság: egyenként 4-4, összesen 8 fővel.

A BM III/V. Csoportfőnökség fenti szervezeti keretek között rendszeresített központi állandó státusainak száma 1987 decemberében összesen 469 volt. Ebbe beleértendők a – teljes feltöltés esetén – 139 fős kinevezett polgári alkalmazotti állomány tagjai (köztük szakmunkások, technikusok és mérnökök), valamint az egyes osztályvezetők munkáját közvetlenül segítő osztálytörzsek beosztottjai is.⁶⁵

Ettől kezdve a politikai rendszer végórájáig már nem történtek jelentős volumenű szervezeti és létszámot érintő módosulások a BM III/V. Csoportfőnökségen, másként szólva az operatív technikai terület vezetési és irányítási rendje 1990-ig érdemben már nem változott. Néhány, az összképet kisebb mértékben árnyaló korrekciót azonban mégis érdemes kiemelni. Ezek

közül időben az elsőnek tekinthető az egyik függetlenített csoportfőnök-helyettesi státus 1988 októberében történt megszüntetése,⁶⁶ amiről a miniszteri döntés ugyan már 1986-ban megszületett, a végrehajtást azonban bő két évre – a beosztással érintett vezető nyugdíjba vonulásáig – elhalasztották.⁶⁷ A modern számítógépes technika és eszközpark jelentőségének „házon belüli” növekedését jelzi ugyanakkor, hogy a BM III/V-A. Önálló Alosztályon 1989 első negyedévében létrehozták az ún. csoportfőnökségi számítógépes információs csoportot (három addig is meglévő státus belső átcsoportosításával).⁶⁸ Az új szervezeti alegység fő feladata lett az ún. Csoportfőnökségi Számítógépes Információs Rendszer (CSOSZIR) létrehozása, üzemeltetése és továbbfejlesztése, valamint a III. Főcsoportfőnökségen ekkoriban kialakított integrált Vezetési Információs Rendszer működtetésében való közreműködés. Mindezeket túl a továbbiakban ez a csoport látta el csoportfőnökségi számítógépes hálózatok adatvédelmének szakmai felügyeletét, továbbá bekapcsolódott a megyei III/V. csoportok szakirányításába is.⁶⁹

Ugyancsak 1989 tavaszára esett a BM III/V-3. Osztály szervezetének megerősítése egy önálló hangerősítési és hangrögzítési csoporttal.⁷⁰ Az osztály ez irányú bizalmas hangmérnöki feladatait ugyanis – főként a Minisztertanács Titkárságának egyre fokozódó igényei miatt – az addigi létszámmal már nem tudta megoldani.⁷¹ Ezzel egy időben ellentétes folyamatok zajlottak le a kutatás-fejlesztéssel és gyártással foglalkozó 4. Osztálynál: az anyagi erőforrások és a szellemi kapacitás koncentrációja érdekében a rádióelhárítási vonalon folyó műszaki kutatás-fejlesztési feladatok – az e területen dolgozó személyi állománnyal együtt – átkerültek a BM III/5. Osztályhoz.⁷² Az előbbieken részletezett szervezeti korrekciók egyértelműen visszaköszöttek a BM III/V. Csoportfőnökség történetének – mint a későbbiek során kiderült – utolsó, 1989 tavaszán kiadott új állománytáblájában is.⁷³

Ezzel tulajdonképpen a címben jelzett témánk végére értünk. Az 1989–1990-ben bekövetkezett nagy jelentőségű események és a jogállami alkotmányos átalakulás által fémjelzett történelmi cezúra a Belügyminisztériumba tagolt titkosszolgálatok számára is egy egészen új korszak kezdetét jelentette. A minket itt és most érdeklő változások tömör lényege, miszerint a teljes BM III. Főcsoportfőnökség megszűnt, közismertnek mondható. Ami szűken vett témánk szempontjából mégis említést érdemel, az leginkább az, hogy a kormányvezetés titkosított híradási összeköttetéseiért felelős III/V-5. Osztály – azt követően, hogy a Minisztertanács kabinetülése elvi állásfoglalást fogadott el arról, hogy a jövőben a titkosszolgálatok nem nyújthatnak közvetlen műszaki szolgáltatást a központi kormányzat szervei számára⁷⁴ – kivált a BM III/V. Csoportfőnökségből, és 1990. január 15-i hatállyal teljes eszköz- és személyi állományával együtt, feladat- és hatásköreit megtartva,⁷⁵ beosztott alosztályként beolvadt a BM I/2. (híradástechnikai) Osztályba.⁷⁶ Alig egy hónappal ezek után, a demokratikus és alkotmányos jogállamba való átmenet egyik kulcsfontosságú lépéseként – a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló 1990. évi X. törvény hatályba lépésének napjával, vagyis 1990. február 14-ével – a belügyminiszter megszüntette a még meglévő operatív belügyi állambiztonsági szerveket.⁷⁷ Ezzel egyidejűleg a korábbi önálló BM III/2., III/3., III/4., valamint III/5. osztályokat, továbbá a megyei (budapesti) rendőr-főkapitányságok III/3. és III/V. operatív technikai csoportjait (a győri figyelő alosztállyal együtt) a BM III/V. Csoportfőnökség szervezetébe sorolta be.⁷⁸ Elrendelte továbbá, hogy mindezen átcsoportosított szervek biztosítsák az újonnan létrejövő nemzetbiztonsági szolgálatok, illetve a rendőrség bünyügyi szerveinek munkájához szükséges technikai és egyéb szolgáltatásokat.⁷⁹ Láthatjuk tehát, hogy a BM III/V. Csoportfőnökség – ebben a formájában – nem szűnt meg a többi belügyi állambiztonsági szervvel egy időben! A levéltári források alapján világosan kiténik, hogy az operatív segédfeladatokat ellátó szervek további működését – még egy ideig legalábbis – a

belügyi tárcán belül képzelték el, és ez igaz még akkor is, ha tudjuk, hogy folyamatosak voltak a „méltányossági” nyugállományba helyezések és a státuselvonások erről a területről (is) a következő néhány hónapban.⁸⁰ A történelem azonban végül másként alakult: hamarosan, még 1990 folyamán, teljesen új szervezeti kereteket kaptak ezek a szakterületek is. Mindez azonban már egy új korszak és egy új testület – a szervezeten belül teljesen önálló Nemzetbiztonsági Szakszolgálatok – történetének lapjaira tartozik.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.11.1.	BM Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság iratai
1.11.8.	BM III/V. Csoportfőnökség iratai
2.8.1.	BM Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai
4.2.	BM Parancsgyűjtemény I. és II. sorozat

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

XIX-B-1-au	BM „M” és Szervezési Csoportfőnökség Szervezési Osztály iratai
M-KS 288. f.	Az MSZMP Központi Szerveinek iratai

Hivatkozott irodalom

Ehrenberger, 2017

Ehrenberger Róbert: A BM III/V. Csoportfőnökség szervezettörténete 1962 és 1971 között. *Betekintő*, 3. sz. www.betekinto.hu/2017_3_ehrenberger (Utolsó letöltés: 2018. február 14.)

Tóth, 2011

Tóth Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete, 1945–1990. *Betekintő*, 2. sz. www.betekinto.hu/2011_2_toth (Utolsó letöltés: 2018. február 14.)

¹ Jelen tanulmány a *Betekintő* 2017. évi 3. számában megjelent munkám folytatása és egyben befejezése. Az előző rész a BM III/V. Csoportfőnökség 1962 és 1971 közötti szervezettörténetét tekintette át: Ehrenberger, 2017.

² Az MSZMP Központi Bizottsága 1969. november 26-28-i kibővített ülésének, ill. a Politikai Bizottság 1970. október 20-i ülésének jegyzőkönyveit lásd: MNL OL M-KS 288. f. 4/102-103. ő. e. és 5/529. ő. e.

³ ÁBTL 4.2. II. sorozat (17. d.) (10-21/31/1970.) 0031/1970.12.24. BM parancs Tárgy: Bizottságok létrehozása, feladatuk, működési rendjük szabályozása.

⁴ Ennek eredményeként született meg például a hivatásos állomány jogállását átfogóan újraszabályozó 1971. évi 10. törvényerejű rendelet, amelyik egészen a rendszerváltásig – sőt egy kicsit még azon túl is – az „egyenruhás” testületek alapvető szabályozója volt munkajogi szempontból.

⁵ ÁBTL 4.2. II. sorozat (19. d.) (10-21/8/1971.) 08/1971.06.18-i BM parancs [cím nélkül].

⁶ A parancs számos részterületen átszervezte a központi belügyi apparátust. Mélyreható változásokat rendelt el a műszaki fejlesztési, a rendészeti, a humánpolitikai, a tisztképzési és a nyilvántartási területeken, valamint lényegesen befolyásolta az állambiztonsági munka felügyeletének (az állambiztonság belső elhárításának)

további szervezeti működését is. Ezen túl a változások a területi politikai osztályokat is érdemben érintették. A tanulmányban azonban csak az operatív technikai szerveket (is) érintő változásokkal foglalkozom.

⁷ Feladatai részletesen: ÁBTL 4.2. II. sorozat (19. d.) (10-21/6/1972.) 06/1972.04.06. BM parancs [cím nélkül].

⁸ A „VCS” vonal szovjet műszaki technológián alapuló különleges frekvenciájú közvetlen telefon-összeköttetést jelentett (az orosz „volnaja csrevucsajnaja” kifejezésből).

⁹ Lásd erre: MNL OL XIX-B-1-au (27. d.) (16-76/1972.). Javaslat a BM III. Főcsoportfőnökség szervei közötti létszám-átcsoportosításra, a BM III/5. Osztálynál új munkakörök rendszeresítésére (kelt: 1972.08.15-én).

¹⁰ Dr. Knéz András r. alezrederől, a BM Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság III. (Politikai Nyomozó) Osztályának volt vezetőjéről, főkapitány-helyetteséről van szó, aki 1971 és 1982 között állt a BM III/5. Osztály élén. Lásd erre: ÁBTL 2.8.1. (611. d.) (12-2264/1971.) 472/1971.07.30. BM parancs a személyi állományra vonatkozólag [a személyügyi parancsoknak nem volt külön címük].

¹¹ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 1. d.) (16-159/1971.). A Belügyminisztérium III/V. Csoportfőnökség állománytáblázata (jövőhagyva: 1971.06.26-án).

¹² ÁBTL 4.2. I. sorozat (3. d.). A Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség és szerveinek ügyrendje (45/52-32/1972.), benne a BM III/V. Csoportfőnökség ügyrendje (36-39-4/1972.).

¹³ Mint arról már a korábbiakban is szó volt, a BM III/V. Csoportfőnökség egyike volt a belügy kevés számú önállóan gazdálkodó költségvetési szerveinek. Vö. ÁBTL 1.11.1. (6. d.) (Sz.n.) Jelentés a BM III. Főcsoportfőnökség 1975. évi munkájáról (kelt: 1976.02.09-én) 32. lap.

¹⁴ Az 1968-as III/V-A. Alosztály feladatai átcsoportosításának mikéntjéről sajnos nincs tudomásom.

¹⁵ Tóth 2011.

¹⁶ Egészen 1976-ig. 1976-tól 1984 végéig az Országos Rejtjelközpont a BM III. Főcsoportfőnökség önálló – időszakonként más-más számozást viselő – osztályaként működött tovább közvetlenül az állambiztonsági belügyminiszter-helyettes alárendeltségében. 1985–1989 között ismét a politikai és gazdasági hírszerzés szervezeti keretében végezte tevékenységét BM III/1-12. Osztály néven. Köszönöm Tóth Eszternek és Simon Istvánnak, hogy e tényekre felhívták a figyelmemet.

¹⁷ Az önálló írásszakértői csoport megalakulásának pontos időpontjáról nincsenek megbízható információim. Az mindenesetre elmondható, hogy első vezetője – fogyatéki okmánygyűjtőjének tanúsága szerint – 1972. december 1-jei hatállyal kapta meg kinevezését. Lásd erre: ÁBTL 2.8.1. BM központi fogyatéki 13521. (dr. Dénes István r. alezrederes).

¹⁸ Az új szervezetben már csak egy (függetlenített) csoportfőnök-helyettesi beosztást rendszeresítettek a korábbi négy helyett.

¹⁹ Az átszervezés előtti létszámra lásd a BM ÁB Szakbizottság 5. sz. mellékletét (az 1. részben), az átszervezés utáni létszámra pedig a BM III/V. Csoportfőnökség 1971. június 26-án jövőhagyott új állománytáblázatát. Lásd: MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 1. d.) (16-159/1971.).

²⁰ Az 1971. június 26-án jövőhagyott állománytáblázat adatai alapján (lásd az előző lábjegyzetet!).

²¹ Ezek: kiemelő és fotótechnikai alosztály, beépítő alosztály; hálózattartó operatív csoport, operatív technikai raktár és gazdálkodási csoport (az egyes alegységek ezúttal már nem kaptak fedő célzatú betűjelet).

²² Ezek: nyomdatechnikai alosztály, vegyi és fotótechnikai alosztály; gazdasági csoport.

²³ Ezek: géptermi alosztály, szerviz alosztály.

²⁴ Egy 1976 októberében kelt intézkedéssel szervezetét alosztály szintre emelték, rendszeresített létszámát pedig 3 fővel növelték (e változások 1977. január 1-jével léptek hatályba, ettől kezdve BM III/V-C. Önálló Alosztályként működött). Vö. 1971. évi állománytáblázat 3. és 17. lap. Lásd még a 27. számú lábjegyzetet is!

²⁵ Jelentés a BM III/V. Csoportfőnökség 1977. évi költségvetése végrehajtásának helyzetéről 3. lap ÁBTL 1.11.1. (17. d.) (36-44-4/1978., kelt: 1978.02.09-én) (nyt. szám: 45-13-6/1978.).

²⁶ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 2. d.) (16-531/1977.). A Belügyminisztérium III/V. Csoportfőnökség állománytáblázata (jövőhagyva: 1977.05.30-án).

²⁷ ÁBTL 2.8.1. BM központi fogyatéki 13521. (dr. Dénes István r. alezrederes) – szolgálati adatlap. Eszerint az önálló írásszakértői alosztály 1977. január 1-jei hatállyal jött létre, ekkor még III/V-C. Alosztályként – a többi változást hónapokkal megelőzve. 1977. június 1-jétől kezdve lett a neve III/V-B. Alosztály, amikor a korábbi B. Alosztályból III/V-6. Osztály lett.

²⁸ Ezek: kiemelő és fotótechnikai alosztály, beépítő alosztály; hálózati operatív csoport, operatív technikai raktár és gazdasági csoport.

²⁹ A szigorúan titkos állomány létszámára lásd: a Belügyminisztérium 1974. évi „SZT” állománytáblázata (jövőhagyva: 1974.04.01-én) 9. és 29. lapjait. In: MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 1. d.) (16-412/1/1974.). A korábban itt rendszeresített 17 főnyi helyet 1977-ben bővítették 5 további státussal.

³⁰ Nyomdatechnikai alosztály, vegyi és fotótechnikai alosztály; gazdasági csoport.

³¹ Géptermi alosztály, szerviz alosztály. A BM III/V-3. Osztálynak ugyanakkor – nagyjából ez időtől kezdve – volt egy igen speciális funkciója: ügyrendi feladatként végezte az MSZMP KB Irodája, illetve a BM Titkárság igényei alapján a felső szintű ülések és értekezletek bizalmas teremeresítési és hangrögzítési feladatait. Ez

utóbbira lásd: MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 59. d.) (16-286/1/1988.). Javaslat egyes központi és területi állambiztonsági szervek szervezési állománytáblázatainak módosítására (kelt: 1988.09.01-jén).

³² „A” (elektronikai) alosztály, „B” (finommechanikai) alosztály, „C” (ipari fejlesztést lebonyolító) alosztály. Az itt működő osztálytörzs 11 fős volt.

³³ Forgalmi alosztály, üzemviteli karbantartó alosztály.

³⁴ A szervezeti és létszámadatokot lásd az 1977. évi állománytáblában. Vö. a 26. számú lábjegyzettel!

³⁵ Vö. a 2. számú lábjegyzettel!

³⁶ A valóság azonban hosszú távon kiábrándítónak bizonyult: a folyamatos átszervezések, valamint a civil szféra tartós erkölcsi és anyagi elszívó hatása következtében a nyolcvanas évekre „a hozzáértő szakemberek többsége elkerült [az operatív technikai fejlesztési] területről és így jelenleg a magasan kvalifikált szakemberek utánpótlása okoz – a BM más területeihez hasonlóan – komoly gondot”. Lásd: ÁBTL 1.11.8. (70. d.) (16-286/1/1988.) Az operatív-technikai eszközöket fejlesztő osztály szervezeti módosítása és az ezzel összefüggő vezetői feladatok (BM Rendőrtiszti Főiskola ÁB vezetőképző tanfolyam, szakdolgozat, 1985. 7. lap, készítette: Mayer József r. őrnagy, nyt. szám: 988/52/86.).

³⁷ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 16. d.) (16-561/1978.) A Belügyminisztérium III/V. (Operatív-Technikai) Csoportfőnökség állománytáblázata (jóváhagyva: 1978.01.06-án).

³⁸ ÁBTL 4.2. II. sorozat (35. d.) (10-22/26/1979.) 26/1979.11.12. BM parancs a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendjének kiadásáról (a továbbiakban: 1979. évi Ügyrend).

³⁹ ÁBTL 4.2. II. sorozat (41. d.) (10-22/35/1982.) 35/1982.12.23. BM parancs az Operatív-Technikai Rendszabályok és Módszerek Alkalmazásának Szabályzata kiadásáról. Ez a parancs természetesen részletesen szólt – többek között – a BM központi operatív technikai és információfeldolgozó szervei hatásköréről, illetékességéről és feladatairól, a köztük lévő együttműködés kívánatos rendjéről. Ezek a szervek a következők voltak: III/V-1. Osztály, III/V-3. Osztály, III/4. Osztály.

⁴⁰ ÁBTL 4.2. I. sorozat (21. d.) (10-21/12/1981.) 12/1981.05.15. BM utasítás és mellékletei. Ezek alapján a „K-600”-as hírendszert lényegében a háborús vezetési hírósszeköttes biztosítására külön kijelölt védett postai létesítményeket jelentette.

⁴¹ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 12. d.) (16-188/2-1981.) Javaslat a BM III/V-5. Osztály állománytáblázatának módosítására (kelt: 1981.11.02-án).

⁴² MNL OL XIX-b-1-au (II. sorozat 12. d.) (Sz.n., dátum nélkül) ÁB központi szervek – jóváhagyott szervezeti és létszámváltozások (táblázat).

⁴³ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 16. d.) (16-188/4/1981., dátum nélkül) Állománytábla-kivonat – III/V-5. Osztály.

⁴⁴ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 46. d.) (36-60/9/1982.). Cím nélküli előterjesztés (BM III/V. Csoportfőnökség – BM Tolna MRFK, kelt: 1982.02.11-én.).

⁴⁵ ÁBTL 1.11.1. (92. d.) (nyt. sz.: 45-20/26/1983.) Javaslat a BM III. Főcsoportfőnökség központi és a rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei szervezeti korrekciójára (BM III. Főcsoportfőnökség, sz.n., kelt: 1983.10.28-án).

⁴⁶ A megfogalmazásból egyértelműen kiviláglik, hogy az 1971-es szervezeti korrekciót kiváltó problémák – ugyanazon feladatkör több szerv általi ellátása, átfedések és párhuzamosságok, kevéssé hatékony vezetés – vagy nem is oldódtak meg igazán, vagy az eltelt bő egy évtized alatt újratermelődtek.

⁴⁷ Értsd az 1986–1990 közötti időszakra szóló, és 1983-ban már perspektivikusan az előkészítés szakaszában lévő VII. ötéves népgazdasági tervben. Mivel a javaslat szövege többes számot használ („tervekben”), ezért vélelmezhető, hogy annak összeállítói hosszú távon sem számoltak a „VCS” terület további fejlesztésével.

⁴⁸ 1985-ig ez az 1976-ban létrehozott szerv a BM III/6. Osztály fedőnevet viselte. Ügyrend szerinti alapfeladata az volt, hogy nemzetközi viszonylatban biztosítsa a párt-, a kormány-, valamint a belügyi vezetés számára a külföldre irányuló operatív rövidhullámú rádiós összeköttetési csatornákat. Lásd erre az 1979. évi Ügyrendet (38. sz. lábjegyzet), valamint a BM „M” és szervezési és IV/II. csoportfőnökének 5-ös számú tájékoztatóját a BM szerveiről és vezetőiről (kelt: 1978. október 9-én). Ez utóbbit lásd itt: ÁBTL 4.2. II. sorozat (17. d.) (12-290/5/1978.).

⁴⁹ A javaslat előlapjára írt – ismeretlen „illetékes” kezétől származó – feljegyzés szerint.

⁵⁰ ÁBTL 4.2. I. sorozat (3. d.) (Sz.n.). Cím nélküli jelentés a BM III. Főcsoportfőnöknek, kelt: 1985 júniusában). A fedőszámot (6. → 7.) váltott pénzügyi, tervezési és gazdálkodási osztály vezetője is 1985. január 1-jei hatállyal került áthelyezésre régi-új beosztásába. Vö. ÁBTL 2.8.1. BM központi fogyatékos sz. okmánygyűjtő (dr. Szász Péter r. ezredes) és uo. 2.8.1. (640. d.) (29-43/58/85.) 005/173/1985.02.22. BMH parancs a személyi állományra vonatkozólag.

⁵¹ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 29. d.) (16-77/4/1984.). A Belügyminisztérium III/V. (operatív-technikai) Csoportfőnökség állománytáblázata (jóváhagyva: 1984.11.08-án).

⁵² ÁBTL 4.2. I. sorozat (3. d.) (36-41/1-1/1985.). A BM III/V. Csoportfőnökség ügyrendtervezete. Bár az iratból magából nem tűnik ki, hogy a tervezetet jóváhagyták-e, a valós helyzet ismertetésére mégis bátran kiindulhatunk

a benne foglaltakból, mivel saját megfogalmazása szerint: „az ügyrendtervezetek a tényleges állapotot tükrözik.”.

⁵³ Ebben a vonatkozásban visszaírt az 1968-ban létezett szervezeti rend és számozás. Lásd még az 1. részben!

⁵⁴ Lásd erre a 48. számú lábjegyzetet!

⁵⁵ Lásd erre és sok egyéb, főként a BRFK és a megyei szervek további munkáját érintő részletre: MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (21. d.) (16-77/1984.). Javaslat a BM III. Főcsoportfőnökség és a rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei szervezeti korszerűsítésére (kelt: 1984 márciusában [a nap az iratból nem tűnik ki]).

⁵⁶ Uo. 8. o.

⁵⁷ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (22. d.) (16-222/1/1984.). Javaslat a BM III. Főcsoportfőnökség és a rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei „SZT” státusai és szervezési állománytáblázata módosítására (kelt: 1985-ben [az iratból ennél pontosabb keltezés nem tűnik ki]).

⁵⁸ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (70. d.) (16-35/75/1987.). A Belügyminisztérium III/V. (operatív-technikai) Csoportfőnökség állománytáblázata. A BM szervezeti kérdésekért felelős illetékes vezetője az állománytábla miniszteri jóváhagyásáról 1987. december 16-i átiratában értesítette Ágoston Tibor r. ezredes csoportfőnököt.

⁵⁹ „A” (kiemelő), „B” (beépítő) alosztály, hálózattartó operatív csoport, központi operatív fotólaboratórium.

⁶⁰ „A” (nyomdatechnikai), „B” (vegyszer-technikai) alosztály, önálló gazdasági csoport.

⁶¹ „A” (tervező, koordináló, ellátó), „B” (szerviz), „C” (üzemviteli) alosztály.

⁶² „A” (elektronikai I.), „B” (elektronikai II.), „C” (finommechanikai) alosztály.

⁶³ „A” (műszaki és fejlesztő), „B” (üzemviteli) alosztály, önálló (hír)forgalmi és anyagi csoport.

⁶⁴ „A” (üzemviteli), „B” (üzemfenntartó), „C” (gazdasági) alosztály, önálló RH rádióiroda csoport. Meglehető érdekesség, hogy a „C” alosztály kizárólag az alosztályvezetőből álló egyfős alegység volt, de a „B” alosztályon is csupán egy státust rendszeresítettek a vezető mellett.

⁶⁵ Nem tartoznak viszont bele ebbe a létszámba – mint ahogy a tanulmányban említett többi létszámadatba sem – a BM III/V. Csoportfőnökségnél határozott idejű munkaszerződéssel foglalkoztatott polgári alkalmazottak, akik maximum 41-en lehetnek a nyolcvanas évek második felében.

⁶⁶ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (36. d.) (16-35/2-1986.). Javaslat az egyes központi szervek szervezeti korszerűsítésére (kelt: 1986 júniusában) és cím nélküli átirat Ágoston Tibor r. ezredes csoportfőnöknek (ez utóbbi: uo. 16-312/1988., kelt: 1988.10.05-én).

⁶⁷ ÁBTL 2.8.1. BM központi fogyatékos 13510. számú fogyatékos okmánygyűjtő (Faragó Sándor r. ezredes)

⁶⁸ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (70. d.) (16-375/1/1988.). Cím nélküli átirat Ágoston Tibor r. ezredes csoportfőnöknek, kelt: 1989.01.31-én.

⁶⁹ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (61. d.) (16-375/1988.). A BM III/V-A. Önálló Alosztály javaslata Számítógépes Információs Csoport létrehozására (kelt: 1988.12.05-én).

⁷⁰ Állományában öt szakmérnökkel és egy technikussal. Vö. MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (59. d.) (16-286/1/1988.). Javaslat egyes központi és területi állambiztonsági szervek szervezési állománytáblázatainak módosítására (kelt: 1988.09.01-jén).

⁷¹ Lásd e bizalmas hangmérnöki feladatokra a 31. számú lábjegyzetet!

⁷² MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (70. és 71. d.). Előterjesztés rádióelhárítási, műszaki-fejlesztő csoport létrehozására (BM III/5. Osztály, ikt. szám: 98-124/1989., kelt: 1989.02.21-én) és cím nélküli átirat Ágoston Tibor r. ezredes csoportfőnöknek (BM „M” és Szervezési Csoportfőnökség, ikt. szám: 16-80/75/1989., kelt: 1989.03.24-én). A III/V. Csoportfőnökségnél csupán a rádióelhárító szolgálat műszaki kutatás-fejlesztési feladataival kapcsolatos pénzügyi és szerződéskötési feladatok maradtak.

⁷³ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (70. d.) (16-80/75/1989.). A Belügyminisztérium III/V. (operatív-technikai) Csoportfőnökség állománytáblázata (dátum nélkül).

⁷⁴ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (79. d.) (43-19/1990.). Cím nélküli javaslat (BM III/V-3. Osztály, kelt: 1990.03.01-jén). Egyidejűleg az alig egy évvel korábban a 3. Osztályhoz telepített speciális hangrögzítési és teremerősítési feladatokat is átadták a BM Híradástechnikai Osztálynak.

⁷⁵ Azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy 1989. október 23. után értelemszerűen már nem tartozott a feladatai közé a megszűnt állampárt akkor már nem létező vezetőinek kommunikációs „kiszolgálása”.

⁷⁶ ÁBTL 1.11.8. (1. d.) (16-71/1990.). Előterjesztés a BM III/V. Csoportfőnökség és a BM I/2. Osztály szervezési állománytáblázatainak módosítására (BM Személyzeti Csoportfőnökség, kelt: 1990.02.25-én).

⁷⁷ Ezek többsége – a belügyből kiválva – jogutódlással szűnt meg. A BM III/III. Csoportfőnökséget és annak területi szerveit a jogalkotó jogutód nélkül szüntette meg.

⁷⁸ Levéltári szempontból ez az „utolsó pillanatban” elrendelt formális szervezeti besorolás lehet a történeti oka annak, hogy a későbbiek során a külső figyelő és környezettanulmányozó, valamint a rádióelhárítási szerv iratait az egykori jogelőd III/V. Csoportfőnökség irataival együtt adták le a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatok az ÁBTL-nek.

⁷⁹ ÁBTL 4.2. I. sorozat (57. d.) (10-21/18/1990.) 18/1990.02.14. BM utasítás a Belügyminisztérium szervezetének változásáról.

⁸⁰ Lásd erre: MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (70. és 79. d.). Cím nélküli átíratok Ágoston Tibor r. ezredes csoportfőnöknek 1990 márciusából (BM Személyzeti Csoportfőnökség Szervezési Osztály, ikt. számok: 16-71/1-1990. és 16-160/1/1990.).